

ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ТА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Чеберяко О. В., доктор історичних наук, кандидат економічних наук, професор кафедри фінансів, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
e-mail: cheberyako@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-1563-9611

Варналій З. С., доктор економічних наук, професор кафедри фінансів, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
e-mail: vzs1955@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-6654-8760

Медведкова Н. С., кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
e-mail: nsmedvedkova@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-6359-561X

***Анотація.** Розкрито сутність та зміст інституційно-правового забезпечення соціальної безпеки людини, особливості соціальної безпеки людини в умовах війни. Визначено, що система соціального захисту в Україні є диференційованою, складається з трьох рівнів, домінує її пасивна форма, а нормативно-правова база щодо забезпечення соціальної безпеки населення розподілена на шість груп та є розпорошеною. Чинне законодавство є неефективним і має переважно декларативний характер. Фінансове забезпечення соціального захисту громадян має багатоканальну структуру. Проаналізовано динаміку частки видатків зведеного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення у ВВП. У дослідженні використано системний підхід, табличний метод, а також методи групування, структурного аналізу та логічного узагальнення для обґрунтування інституційно-правового та фінансово-економічного забезпечення соціальної безпеки людини в умовах війни. Обґрунтовано, що на фінансову складову соціального захисту населення негативно впливає недосконалість нормативно-правової бази. Відповідно, фінансування соціального захисту населення в Україні супроводжується низкою глибинних проблем та недоліків, що пов'язано із зростанням кількості різноманітних соціальних допомог та пільг на фоні появи нових форм соціальних ризиків та посилення маргіналізації. Належне функціонування системи соціального захисту та підтримка постраждалих від війни осіб залишається одним із викликів для України в умовах російської агресії.*

***Ключові слова:** соціальна безпека людини, інституціональне забезпечення соціальної безпеки, соціальний захист, видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, війна.*

INSTITUTIONAL-LEGAL AND FINANCIAL-ECONOMIC PROVISION OF HUMAN SOCIAL SECURITY IN THE CONDITIONS OF WAR

Cheberyko Oksana, Doctor of Historical Science, Ph.D. in Economics, Professor of the Department of Finance, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
e-mail: cheberyako@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-1563-9611

Varnalii Zakharii, Doctor of Economics Sciences, Professor of the Department of Finance, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
e-mail: vzs1955@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-6654-8760

Miedvedkova Nataliia, PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Finance, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
e-mail: nsmedvedkova@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-6359-561X

***Abstract.** The essence and content of the institutional and legal provision of social security of a person is revealed, the peculiarities of social security of a person in the conditions of war are investigated, the assistance provided by volunteers, international*

organizations and European states is considered. It was determined that the system of social protection in Ukraine is differentiated, consists of three levels, its passive form dominates, and the legal framework for ensuring the social security of the population is divided into six groups and is scattered, therefore the current legislation is ineffective and has a mainly declarative nature. Financial provision of social protection of citizens has a multi-channel structure. The dynamics of the share of expenditures of the consolidated budget of Ukraine on social protection and social security in the GDP were analyzed. The research used a systematic approach, the method of structural analysis, grouping and tabular method, logical generalization to justify the institutional-legal and financial-economic provision of human social security in war conditions. It is substantiated that the financial component of social protection of the population is negatively affected by the imperfection of the regulatory and legal framework. Accordingly, the financing of social protection of the population in Ukraine is accompanied by a number of deep problems and shortcomings, which is connected with the increase in the number of various social benefits and benefits against the background of the emergence of new forms of social risks and increased marginalization. The proper functioning of the social protection system and the support of war-affected persons remains one of the challenges for Ukraine in the extraordinary conditions.

Key words: human social security, institutional provision of social security, social protection, spending on social protection and social security, war

JEL Classification: CB50, J180, H530.

Статтю підготовлено в межах виконання проекту НФД України "Нові геостратегічні загрози соціальній безпеці людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання" № 2021.01/0239.

Постановка проблеми. Різноманітні суспільні катаклізми ХХ ст. та останніх десятиліть, зокрема, такі як дві світові війни, велика кількість локальних воєнних конфліктів, гібридні війни, стрімке зростання кількості та згубних можливостей озброєння, безвідповідальне використання

соціально-політичних технологій, поширення пандемії COVID-19, призвели до виникнення поняття «соціальна безпека», що пов'язано із соціалізацією всіх сфер людського життя та підпорядкування їх соціальним цілям.

Соціальна безпека людини – це здатність і готовність держави, суспільства і особистості захистити себе від небезпек і загроз життю, здоров'ю, основним соціальним цінностям – правам і свободам людини [5,

с. 53]. Відсутність війн, загроз життю та здоров'ю громадян, низький рівень злочинності не означає безпечне середовище у сучасному світі, оскільки безпека формується на різних рівнях: на особистому, регіональному, національному та міжнародному. Крім того, безпека має різні складові і лише їх сукупність визначає, наскільки безпечним є оточення громадянина.

У Декларації про державний суверенітет України соціальна безпека розглядається як «стан гарантованої правової та інституціональної захищеності життєво важливих соціальних інтересів особи й суспільства від внутрішніх і зовнішніх загроз» [2]. З моменту проголошення незалежності Україна опинилася у просторі найсильніших викликів і загроз зовнішнього та внутрішньополітичного характеру.

У демократичному суспільстві інтереси соціальної безпеки людини та держави в цілому повинні співвідноситися та бути гармонійно збалансованими. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека відповідно до статті 3 Конституції України визнаються найвищою соціальною цінністю [1]. Саме тому соціальній безпеці приділяється особлива увага. Вона відіграє ключову роль у всій системі національної безпеки. Як соціальна держава Україна визнає людину найвищою соціальною цінністю, розподіляє суспільне багатство згідно з принципом соціальної справедливості та піклується про зміцнення громадянської злагоди у суспільстві. Згідно з ч. 4 ст. 13 Конституції України держава забезпечує соціальну спрямованість економіки, що є основою для реалізації соціальних прав громадян, зокрема на соціальний захист та достатній життєвий рівень.

Існує дві основні моделі забезпечення соціальної безпеки – європейська та американська. Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, Україна обрала євроінтеграційний курс. Європейська система соціального забезпечення характеризується «високими» мінімальними стандартами життя; гнучкістю визначення «параметрів» соціального забезпечення; нейтралізацією у гендерних питаннях; містить широке коло протекційних заходів у разі виникнення соціальних загроз; має розгалужений перелік непередбачених соціальних обставин, значну інституціональну підтримку соціально незахищених верств населення. Вона є гнучкою і направлена на реальний соціальний захист громадян, що в умовах поточного соціально-економічного стану воюючої країни обґрунтовує наш європейський вибір [8].

Новим викликом для національної (соціальної) безпеки стала широкомасштабна війна росії проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року. Зі збільшенням масштабів та тривалості загарбницьких воєнних дій виникає все більша низка загроз, пов'язаних із дотриманням необхідної соціальної безпеки, суспільство зазнає великих втрат у вигляді людських жертв, матеріальних збитків, руйнування довкілля та загрози екологічної катастрофи. Соціальна безпека не може відповідати принципам соціальної солідарності, відповідальності та партнерства, протистояти зовнішнім і внутрішнім наявним і потенційним загрозам та забезпечувати соціальний захист та умови покращення якості життя. Головною передумовою дотримання соціальної безпеки людини нині є зміцнення могутності Збройних Сил України. Україна продовжує дотримуватися курсу на євроатлантичну інтеграцію та членство в НАТО, прагне стати в перспективі елементом нової архітектури європейської безпеки, де її життєво важливі інтереси забезпечуватимуться колективно при безпосередній участі самої України. Не набувши членства у Північноатлантичному альянсі – системі колективної безпеки, Україна й надалі не матиме дієвих важелів впливу на прийняття рішень з урахуванням її національних інтересів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний науковий доробок у дослідження інституційної економіки здійснили зарубіжні

вчені-інституціоналісти Т. Веблен, Д. Норт, Е. Остром, які визначили сутнісні характеристики й особливості поняття «інститут» та «інституції».

Економіко-теоретичну сутність та практичні аспекти забезпечення соціальної безпеки досліджували С. М. Домбровська, В. М. Геєць, Л. О. Павлова, О. А. Грішнова, Е. М. Лібанова, О. Ф. Новікова, Б. І. Сташків, Ю. М. Харазішвілі, Т. А. Шахматова.

Інституційно-правове забезпечення та систематизацію соціального законодавства в своїх працях досліджували такі вчені, як Н. Б. Болотіна, К. В. Бондаревська, О. Г. Сидорчук, О. В. Тищенко, О. О. Хандій, М. М. Шумило та ін.

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Залишається недостатньо дослідженим питання соціального захисту людини в умовах широкомасштабної війни, яка стала новим викликом для глобальної світової безпеки.

Мета дослідження. Метою дослідження є інституційно-правове забезпечення та особливості фінансово-економічного забезпечення соціальної безпеки людини в Україні в умовах війни.

Основний матеріал. Після вступу до Ради Європи (9 листопада 1995 року) Україна у 1997 році ратифікувала Європейську конвенцію з прав людини та Європейську соціальну хартію, переглянуту 21 грудня 2006 року, прийнявши 76 із 98 пунктів Європейської соціальної хартії. Україна прагне реалізувати конституційні положення, які визначають її як соціальну та правову державу.

Соціальна безпека людини пов'язана з дотриманням найважливіших соціальних стандартів: подолання бідності, зростання людського потенціалу (тривалості життя та рівня освіти), підвищення купівельної спроможності населення, якості трудового життя, захищеності сім'ї, материнства та дитинства; послуг охорони здоров'я; екологічні стандарти тощо.

Соціальна безпека передбачає захист життя, здоров'я, благополуччя, створює передумови для формування та розвитку особистості. Вона визначається станом економіки, характером демографічних процесів, екологічних факторів антропогенного характеру, станом соціально-побутової сфери, ступенем соціальної напруженості, характером соціальної політики та поведінки населення. Вона повинна забезпечувати досягнення не лише соціального прогресу, а й економічного розвитку, запобігати загрозам та нейтралізувати їх у соціальній та економічній сферах, і тому важлива роль належить формуванню і реалізації державного регулювання соціальної безпеки на науково обґрунтованій основі. У забезпеченні соціальної безпеки людини багато залежить від цінності людського життя, розвиненості у людей відчуття власної гідності, свободи та відповідальності.

Інституційне забезпечення соціальної безпеки являє собою систему інститутів та інституцій нормативно-правової, економічної, соціальної, медичної, екологічної та іншої спрямованості (Таблиця 1). Основу інституційного забезпечення становить нормативно-правова база, яка визначає права та свободи громадян України, здійснює розподіл повноважень та обов'язків державних органів влади щодо забезпечення соціальної безпеки.

Таблиця 1

Інституціональне забезпечення соціальної безпеки

Інститути	Інституції
-----------	------------

Державної влади та управління	Традиції, звичаї та цінності
Місцевого самоврядування	Законодавче та нормативно-правове забезпечення
Силових структур	Суспільні правила поведінки та обмеження
Власності	Кадрове забезпечення
Охорони здоров'я	Фінансове забезпечення
Фінансування	
Праці	Інформаційне забезпечення
Соціального партнерства (профспілки, спілки роботодавців)	Правила (норми) функціонування ринку праці
Освіти	Корпоративні норми
Природоохоронні	

Джерело: розробка авторів

Дотримання прав і свобод людини та громадянина, визначених у Конституції України, потребує реалізації у державних стандартах та деталізації у нормативно-правових актах, які містять норми права.

Нормативно-правову базу щодо забезпечення соціальної безпеки населення можна розподілити за групами:

1) міжнародні нормативно-правові акти, що містять стандарти соціальних та економічних прав, поділяються на всесвітні (універсальні) й регіональні, зокрема європейські (Таблиця 2).

Таблиця 2

Міжнародно-правові гарантії основних соціальних прав людини та їх реалізація в Україні

Соціальні права	Складові права	Спосіб реалізації
Загальна декларація прав людини		
Право на соціальне забезпечення (ст. 22)	Забезпечення реалізації необхідних для підтримання гідності і вільного розвитку особи прав в економічній, соціальній і культурній сферах	Забезпечення функціонування системи соціального захисту та соціального забезпечення. Формування системи державних соціальних стандартів і нормативів.
Право на достатній життєвий рівень, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту свого та своєї сім'ї (ст. 25)	Право на їжу та одягу. Право на житло. Право на медичний догляд Право на необхідне соціальне обслуговування.	Встановлення державою прожиткового мінімуму. Встановлення державою мінімального споживчого кошика. Безоплатне забезпечення їжею та одягом найбільш вразливих категорій громадян тощо
Право на забезпечення у випадку втрати засобів до існування через незалежні від людини обставини (ст. 25)	Право на забезпечення у разі безробіття. Право на забезпечення у разі хвороби. Право на забезпечення у разі інвалідності. Право на забезпечення у разі втрати годувальника (вдівства). Право на забезпечення у старості.	Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття. Створення мережі спеціалізованих соціальних служб (центрів зайнятості) тощо.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права		
Право на соціальне забезпечення (ст. 9)	Право на соціальне страхування	Загальнообов'язкове державне пенсійне та соціальне страхування (у т. ч. на випадок безробіття, у разі тимчасової втрати працездатності, від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань). Сприяння розвитку недержавної системи пенсійного страхування
Право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (ст. 11)	Право на достатнє харчування (свобода від голоду). Право на одяг. Право на житло. Право на неухильне поліпшення умов життя	Встановлення державою прожиткового мінімуму. Формування, управління і розподіл житла державного/громадського житлового фонду. Заборона скасування, звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.
Європейська соціальна хартія		
Право на користування послугами соціальних служб (ст. 14)	Створення та сприяння створенню або функціонуванню соціальних служб. Заохочення окремих осіб та добровільних або інших організацій до участі у створенні та функціонуванні соціальних служб.	Забезпечення роботи та розвиток мережі державних/комунальних соціальних служб. Сприяння створенню та розвитку недержавних соціальних служб. Стимулювання розширення переліку послуг, які надаються діючою мережею соціальних служб тощо
Право інвалідів на самостійність, соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства (ст. 15)	Сприяння інвалідам у доступі до роботи та збереженні роботи. Прийняття заходів до потреб інвалідів тощо	Послуги державних служб зайнятості. Створення мережі спеціальних навчальних закладів для інвалідів тощо
Право сім'ї на соціальний, правовий та економічний захист (ст. 16)	Надання соціальної допомоги сім'ям. Надання допомоги сім'ям із дітьми. Здійснення фіскальних заходів щодо сімей.	Законодавче встановлення права на податкову соціальну пільгу. Законодавче встановлення права на отримання податкового кредиту. Право на позачергову відпустку шойно одружених без збереження заробітної плати.
Право дітей та підлітків на соціальний, правовий та економічний захист (ст. 17)	Забезпечення догляду, допомоги, освіти та підготовки, яких потребують діти і підлітки. Захист дітей і підлітків від недбайливості, насилля або експлуатації.	Забезпечення функціонування та розвитку мережі закладів догляду та соціального захисту дітей і підлітків. Збереження і розвиток існуючої системи закладів загальної, позашкільної, професійної та вищої освіти тощо.

Право осіб похилого віку на соціальний захист (ст. 23)	Забезпечення особам похилого віку можливості якомога довше залишатися повноцінними членами суспільства.	Забезпечення функціонування і розвитку мережі закладів соціального захисту та медичного обслуговування людей похилого віку тощо.
Право на захист від бідності та соціального відчуження (ст. 30)	Надання соціально незахищеним особам ефективного доступу до роботи тощо	Послуги державних служб зайнятості. Запровадження спеціальних державних стимулів для роботодавців, які залучають працю соціально незахищених осіб тощо.

Джерело: складено авторами на основі вказаних нормативно-правових актів

2) Закони, що визначають сутність та види соціального захисту України (Таблиця 3).

Таблиця 3

Основні Закони України, які визначають сутність та види соціального захисту

Нормативно-правовий акт	Мета
Конституція України	Стаття 46 – громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від особи обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом. Стаття 47 – право на житло. Стаття 48 – право на достатній життєвий рівень для себе та своєї сім'ї. Стаття 49 – право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Стаття 52 – право дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на державне утримання. Стаття 53 – право на освіту.
Закон України «Про соціальні послуги»	Визначає основні організаційні та правові засади надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику складних життєвих обставин, подолання або мінімізацію їх негативних наслідків, особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах.
Закон України «Про зайнятість населення»	Визначає правові, економічні та організаційні засади реалізації державної політики у сфері зайнятості населення, гарантії держави щодо захисту прав громадян на працю та реалізації їхніх прав на соціальний захист від безробіття.
Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії»	Визначає правові засади формування та застосування державних соціальних стандартів і нормативів, спрямованих на реалізацію закріплених Конституцією України та законами України основних соціальних гарантії.

Основи законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування	Передбачають матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та інших, визначених Законом випадках за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків, а також за рахунок державного бюджету та інших джерел.
Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»	Встановлює систему прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає матеріальне забезпечення у разі безробіття з незалежних від застрахованих осіб обставин та надання соціальних послуг за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.

Джерело: складено авторами на основі вказаних нормативно-правових актів

3) Нормативно-правова база України, що визначає державні соціальні пільги громадян і механізм їх забезпечення (Таблиця 4).

Таблиця 4

Нормативно-правова база України, що визначає державні соціальні пільги громадян

Нормативно-правовий акт	Мета
Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»	Визначає основні засади державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, встановлює єдину систему їх соціального та правового захисту.
Закон України «Про статус суддів»	Визначає організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд.
Закон України «Про підвищення престижності шахтарської праці»	Спрямований на підвищення престижності шахтарської праці, надання додаткових гарантій у виплаті та підвищенні заробітної плати і розв'язанні соціально-побутових проблем шахтарів.
Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»	Визначає основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні і гарантує їм рівні з усіма іншими громадянами можливості для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства.
Закон України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років»	Визначає категорії осіб, які мають право на реабілітацію, потерпілих від репресій, порядок надання особі статусу реабілітованої, соціальний захист реабілітованих осіб та розмір грошової компенсації реабілітованим особам.
Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»	Визначає основні положення щодо реалізації конституційного права громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, на охорону їх життя і здоров'я.

Джерело: складено авторами на основі вказаних нормативно-правових актів

4) Нормативно-правова база з питань соціального захисту сімей з дітьми.

5) Нормативно-правова база з питань соціального захисту інвалідів (Таблиця 5).

Таблиця 5

Нормативно-правова база України з питань соціального захисту сімей з дітьми та захисту інвалідів

Нормативно-правовий акт	Мета
-------------------------	------

Закон України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей»	Визначає загальні засади соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей, забезпечує правове регулювання відносин у суспільстві, які спрямовані на реалізацію бездомними особами і безпритульними дітьми прав і свобод, передбачених Конституцією та законодавством України.
Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю»	Визначає організаційні і правові засади соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю.
Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям»	Спрямований на реалізацію конституційних гарантій права громадян на соціальний захист – забезпечення рівня життя не нижчого від прожиткового мінімуму шляхом надання грошової допомоги найменш соціально захищеним сім'ям і сприяння їх економічній самостійності.
Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»	Визначає правові, організаційні, соціальні засади та гарантії державної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа, і є складовою частиною законодавства про охорону дитинства.
Закон «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей»	Визначає правові основи діяльності органів і служб у справах дітей та спеціальних установ для дітей, на які покладється здійснення соціального захисту і профілактики правопорушень серед осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку.
Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»	Встановлює гарантований державою рівень матеріальної підтримки сімей з дітьми шляхом надання державної грошової допомоги з урахуванням складу сім'ї, її доходів та віку дітей.
Закон України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям інвалідам»	Гарантує особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю право на матеріальне забезпечення за рахунок коштів Державного бюджету України та їх соціальну захищеність шляхом встановлення державної соціальної допомоги на рівні прожиткового мінімуму
Закон України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам»	Визначає правові засади надання державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю, а також надання державної соціальної допомоги на догляд
Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні»	Визначає основні засади створення правових, соціально-економічних, організаційних умов для усунення або компенсації наслідків, спричинених стійким порушенням здоров'я, функціонування системи підтримання особами з інвалідністю фізичного, психічного, соціального благополуччя, сприяння їм у досягненні соціальної та матеріальної незалежності
Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»	Визначає основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні і гарантує їм рівні з усіма іншими громадянами можливості для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства, створення необхідних умов, які дають можливість особам з інвалідністю ефективно реалізувати права та свободи людини і громадянина та вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними можливостями, здібностями і інтересами

Джерело: складено авторами на основі вказаних нормативно-правових актів

б) Нормативно-правова база з питань соціального захисту в умовах війни.
Загалом законодавче забезпечення соціальної безпеки включає закони України у сфері

національної безпеки, праці, соціальної, економічної та екологічної політики: Закон України «Про національну безпеку України», Закон України «Про критичну інфраструктуру», Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики»; Кодекс законів про працю України, Кодекс цивільного захисту України, Податковий кодекс України, Господарський кодекс України, закони України «Про оплату праці», «Про охорону праці», «Про зайнятість населення»; Закон України «Про прожитковий мінімум», Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, Закон України «Про соціальні послуги»; Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» та інші.

Нормативно-правова база з питань соціального захисту населення визначає особливості функціонування усієї системи соціального захисту населення і є основою для його фінансування та забезпечує єдність засад, підходів, норм і нормативів.

Правове забезпечення соціальної безпеки у ЄС також охоплює значну кількість документів. Зокрема, ці питання станом на 2019 рік регулювалися 356 обов'язковими актами, 239 самостійними постановами і 117

директивами [4].

Питання соціальної безпеки людини особливо актуалізувалися з початком 24 лютого 2022 року нового етапу війни росії проти України, враховуючи вимушене переміщення мільйонів осіб, необхідність організації їх евакуації, втрату житла, майна, роботи та засобів до існування, фізичного та психологічного здоров'я тощо. Належне функціонування системи соціального захисту та підтримка постраждалих від війни осіб – один з викликів для України в умовах надзвичайно складної економічної ситуації.

З початку повномасштабного російського вторгнення в Україну перед вітчизняною системою соціального захисту поставало фактично два основних завдання: підтримання передбачених чинним законодавством соціальних виплат, допомог та пенсій, забезпечення надання соціальних послуг, а також надання підтримки внутрішньо переміщеним особам та особам, які постраждали від збройної агресії.

14 квітня 2022 року ВРУ ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях», який передбачає посилення соціального захисту громадян, які у зв'язку з військовою агресією росії проти України були вимушені покинути власні домівки й стати внутрішньо переміщеними особами. Цим законом розширено повноваження військових адміністрацій в частині визначення особливостей порядку організації надання соціальних послуг на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці (або на регіональному рівні) у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях. Однак, враховуючи запит населення на соціальні послуги в умовах війни, державники констатують, що існуючої кількості надавачів соціальних послуг в Україні недостатньо для здійснення покладених на них функцій. Адже через повномасштабне російське вторгнення на територію нашої країни кількість осіб, які потребують допомоги, зросла залежно від виду соціальної допомоги у разі.

Закон України «Про охорону дитинства» є основним законом України, що регулює ситуацію з дітьми в умовах збройних конфліктів. Дитиною, постраждалою внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, вважається «дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні». Зараз для дітей, які зростають в умовах війни, досі не передбачено жодних гарантій, окрім безоплатного гарячого харчування у державних і комунальних закладах освіти.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану в Україні» серед заходів, які можуть запроваджувати військове командування разом із військовими адміністраціями, передбачає «запровадження трудової повинності для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та захисту критичної інфраструктури і не заброньованих за підприємствами, установами та організаціями...». Характер робіт, до виконання яких можуть бути залучені особи, – це робота оборонного характеру, суспільно-корисні роботи тощо.

Найбільш затребуваними в умовах війни є соціальні послуги з догляду (догляд вдома, догляд стаціонарний, денний догляд), консультування, соціальної адаптації, соціальної профілактики, представництва інтересів, надання притулку, соціального супроводу, геріатричного догляду. Це пояснюється тим, що часто літні люди залишаються в Україні, а їхні родичі виїжджають за межі країни. Також збільшується кількість осіб з інвалідністю

внаслідок війни, дітей-сиріт, одиноких матерів і т. п.

Основними соціальними групами, які потребують соціальних послуг, є: особи похилого віку; особи з інвалідністю різних вікових категорій; особи/сім'ї/діти, які перебувають у складних життєвих обставинах;

діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування; діти під опікою/піклуванням; особи з психічними захворюваннями; бездомні особи; особи з проблемами вживання психоактивних речовин тощо.

Отже, велика кількість нормативно-правових актів з питань соціальної безпеки засвідчує її розпорошеність і переважно декларативний характер, що призводить до неефективності чинного законодавства. Відсутній єдиний законодавчий акт, який міг би визначити суб'єктний склад,

організаційно-правові форми та види соціального захисту та соціального забезпечення, комплексно врегулював би всю систему відносин у цій сфері. Відсутність ефективних кодифікаційних процесів як найвищої форми систематизації, збільшення чисельності соціально-вразливих верств населення – всі ці явища не сприяють подальшому дієвому розвитку суспільства і держави. Означена ситуація вказує не лише на

соціально-економічні, політичні та правові проблеми нашої країни, а й на необхідність кардинального реформування всієї сфери соціального забезпечення. Розпочати насамперед потрібно з інкорпорації – форми систематизації, коли нормативні акти певного рівня об'єднуються повністю або частково у різного роду збірники чи зібрання у певному порядку (хронологічному, алфавітному, системно предметному).

Соціальне забезпечення в Україні до війни не відповідало міжнародним стандартам, визначені чинним законодавством державні соціальні гарантії не забезпечувалися у повному обсязі, що особливо небезпечно в умовах війни, фінансової кризи та пандемії COVID-19. На фінансову складову соціального захисту населення негативно впливає недосконалість нормативно-правової бази. Концепція сучасного соціального захисту населення в Україні формувалася під впливом різних соціально-економічних і політичних чинників і нині домінує, безсумнівно, пасивна її форма. Держава вирішує соціальні проблеми суспільства шляхом надання допомоги, соціальних виплат, компенсацій, пільг, податкових відрахувань, соціальної допомоги нужденним, намагаючись компенсувати населенню низькі заробітки, пенсії нижче прожиткового мінімуму [12]. Але перманентний дефіцит фінансових ресурсів не дає державі можливості досягнути суттєвих зрушень у нарощенні обсягів бюджетних видатків на соціальні цілі і у вирішенні найважливіших соціальних проблем, покращенні соціальних умов життя людей.

Активна концепція у сучасному соціальному захисті населення України також присутня, але на тлі наявних соціальних проблем – бідність, зменшення і старіння населення, безробіття, війна – вона неефективна.

Україна з 2014 р. перебуває у стані гібридної війни, а з 24 лютого 2022 року – у стані широкомасштабної війни, що безпосередньо впливає на стан соціальної безпеки країни загалом та відчуття захищеності, спокою кожного її громадянина. Події останніх років засвідчили серйозну кризу системи не лише соціальної, але і міжнародної безпеки через зовнішнє втручання росії у внутрішні справи незалежних держав, спроби дестабілізації їхніх політичних систем та пряме силове захоплення чужих територій. Гібридна війна росії, яка розпочалася у 2014 р., передбачала різнопланову та довгострокову дестабілізацію соціально-економічної та політичної ситуації в Україні, системи національної безпеки. На жаль, майже всі міжнародні гарантії безпеки для України (зокрема в межах Будапештського меморандуму) виявилися недієздатними в умовах, коли агресором став один із гарантів. Соціальний вимір окупації частини Донбасу та анексії Криму сформував низку нових соціальних проблем: захисту прав людини та протидії расовій дискримінації щодо населення окупованої АР Крим, організації проживання, зайнятості, призначення (відновлення) соціальних виплат, пенсій, внутрішньо переміщеним особам (близько 1,5 млн. осіб), адміністративного визнання документів, питання «політичних в'язнів» та зниклих безвісті осіб та їх сімей, порядку вступу до закладів вищої освіти абітурієнтів із тимчасово окупованих територій, забезпечення учасників АТО та інші.

19 грудня 2016 р. Генеральна Асамблея ООН схвалила Резолюцію 71/205 «Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна)», в якій засудила тимчасову окупацію Російською Федерацією частини території України – Автономної Республіки Крим та міста Севастополь, підтвердила невизнання її анексії. Війна на Сході України та анексія Криму негативно вплинули на соціальну безпеку людини

і це вимагає адаптації соціальної політики держави та вдосконалення механізму її реалізації з урахуванням соціально-економічного стану регіонів України.

Соціальний захист є системою соціальних відносин, заходів і правових гарантій, які захищають будь-якого члена суспільства від економічної, соціальної та фізичної деградації внаслідок раптового і різкого погіршення умов його добробуту, загрози здоров'ю та життю, неможливості реалізувати свій трудовий і громадянський потенціал.

Система соціального захисту в Україні є диференційованою і складається з трьох рівнів:

- базовий набір соціальних прав, послуг, можливостей для всього населення – мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум, доступ до основних медичних послуг;
- обов'язкове соціальне страхування для забезпечення гарантованого доходу;
- добровільне страхування, яким, на жаль, можуть скористатися лише особи та домогосподарства з достатнім рівнем доходу.

В умовах війни стан соціальної сфери є кризовим і загрожує соціальному забезпеченню людини, породжує трудову бідність, зниження економічної активності працездатного населення, розшарування населення, розбалансованість ринку праці, і, відповідно, знижує ефективність функціонування комплексу соціальних інститутів. Переміщення населення та руйнування соціальної інфраструктури підривають можливості доступу до освіти, роботи, охорони здоров'я або інших послуг, необхідних для підтримки гідного рівня життя та отримання засобів до існування. Неможливо точно оцінити економічні збитки, спричинені війною в Україні, але війна, безсумнівно, стала гуманітарною катастрофою, принесла страждання і нужденність її громадянам.

Масштабні руйнування, пошкодження, у тому числі цивільних житлових будинків та, як наслідок, втрата/пошкодження житла значної частини населення – характерна риса будь-якої війни і вони вже є катастрофічними. З цим викликом Україна зіткнулася ще у 2014 році після анексії Криму та окупації частини Донецької та Луганської областей. Найбільша зареєстрована кількість внутрішньо переміщених осіб досягла 4,9 млн. осіб. Право ВПО на житло було проголошено у Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». З самого початку внутрішнього переміщення у 2014 році було прийнято Постанову КМУ «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг».

Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» погіршив положення працівників: з'явився випробувальний термін практично для всіх категорій працівників, збільшився робочий час до 60 годин для певних категорій працівників, зменшилася тривалість щорічної відпустки, пришвидшилась та спростилась процедура прийняття чи звільнення працівників, запроваджена більша лібералізація трудових відносин.

Отже, в умовах надзвичайно складної економічної ситуації через війну належне функціонування системи соціального захисту та підтримка постраждалих від війни осіб залишається одним з викликів для України.

З метою максимального поширення інформації для постраждалих від війни осіб розроблено унікальну електронну платформу «ЄДопомога», що вже надає можливість отримання повного комплексу інформації та порад з питань соціальної допомоги, а також її оформлення та подачі заявки на отримання. Тобто, можна відзначити продовження курсу діджиталізації країни, навіть під час війни.

На всіх етапах розвитку суспільства, рівень соціального захисту та соціального забезпечення є індикаторами розвитку держави. Соціальний захист та соціальне забезпечення в Україні – це система державних гарантій щодо забезпечення прав громадян на соціальну допомогу і підтримку, яка надається державою через установлені в законодавчому порядку соціальні гарантії та економічний механізм їх реалізації. З переходом від

командно-адміністративної до ринкової економіки на зміну поняттю «соціальне забезпечення», яким у радянський період позначали сукупність державних заходів, пов'язаних із забезпеченням громадян в старості та у разі непрацездатності, з піклуванням про дітей, з медичним обслуговуванням та лікуванням, прийшло поняття «соціальний захист» [13, с. 170]. «Соціальний» – це життєво необхідний, життєво важливий для існування конкретної людини або соціуму загалом. Не менш вагомим є й друге слово – «захист», яке в перекладі з англійської мови "protection" має декілька варіантів трактування: по-перше, захист означає дію, пов'язану з охороною, підтримкою, заступництвом, запобіганням порушенням прав; по-друге, захист – це місце, укриття, притулок, де можна заховатися від будь-чого;

по-третє, захист – пристрій, захід, спосіб для убезпечення життя, роботи, нормального

функціонування [10, с. 36].

Соціальний захист передбачає здійснення комплексних заходів економічного, соціального та правового характеру, які спрямовані на забезпечення рівних можливостей для громадян з метою підтримки певного рівня життя, а також підтримки окремих соціальних верств населення. Особливостями соціального захисту є те, що допомога має колективний характер і надається одержувачам без будь-яких зустрічних зобов'язань.

Структура соціального захисту в Україні складається з:

- соціальне забезпечення – бюджетна допомога певним категоріям населення;
- соціальне страхування – допомога позабюджетних структур для нейтралізації страхових випадків;
- соціальні гарантії держави – бюджетне фінансування підприємств з метою компенсації недоотриманих доходів;
- соціальна допомога – законодавчо врегульовані показники соціального забезпечення та соціальної допомоги.

Основними джерелами фінансового забезпечення соціального захисту населення в Україні є кошти державного і місцевих бюджетів (ст. 87, 89-91 Бюджетного кодексу України), а також державних та недержавних соціальних фондів, суб'єктів господарювання різних форм власності та благодійних фондів. А видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення були пріоритетом бюджетної політики України до широкомасштабної війни у нашій країні.

Таблиця 6

Видатки бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення та їх частка у ВВП в Україні

Видатки	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Державний бюджет, млрд. грн.	106,3	144,5	163,9	218,6	322,7	339,3	236,2
Місцевий бюджет, млрд. грн.	152,0	141,3	145,5	103,2	24,0	28,1	17,1
Зведений бюджет, млрд. грн.	258,3	285,8	309,4	321,8	346,7	367,4	253,3
Частка видатків зведеного бюджету у ВВП, %	10,8	9,6	8,7	8,1	8,3	6,7	6,55

Джерело: складено та розраховано авторами за даними Міністерства фінансів України сайту. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/expense/>

Динаміка видатків бюджетів усіх рівнів на соціальний захист населення у 2016-2021 роках характеризується сталим зростанням (за виключенням 2022 р.), що пов'язано зі збільшенням видатків бюджету на пенсійні виплати та соціальні допомоги (Таблиця 6). Але з огляду на необхідність здійснення політики оптимального податкового навантаження на суб'єктів господарювання, COVID-19 і широкомасштабну війну та обмежені у зв'язку з цим фінансові можливості держави виділених коштів хронічно не вистачає, щоб вирішити нагальні проблеми соціального захисту. Динаміка частки видатків зведеного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення у ВВП має загальну тенденцію до зменшення. Найвищого рівня (10,8%) частка видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення у ВВП досягла у 2016 р. і до широкомасштабної війни це була найбільша видаткова стаття зведеного бюджету України, яка за обсягом випереджала охорону здоров'я, освіту та видатки на економічну діяльність. Коливання видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення за аналізований період у ВВП у межах 10,8 - 6,55% є доволі значним та свідчить про значимість соціальної функції держави щодо соціального забезпечення й соціального захисту в Україні через переорієнтацію коштів на фінансування безпеки і оборони в умовах війни.

Зростання щорічного обсягу бюджетного фінансування цієї сфери не супроводжується підвищенням ефективності її функціонування через відсутність єдиної бюджетної стратегії, розпорощеність ресурсів між великою кількістю бюджетних програм та низькою адресністю виплат.

А широкомасштабна війна росії проти України зумовила значну зміну обсягів та напрямів бюджетних видатків у 2022 р. Соціальна сфера, незважаючи на позбавлені життя і скалічені долі мільйонів українців, руйнування житла, зіткнулася з істотним скороченням бюджетного фінансування через переорієнтацію фінансових ресурсів на фінансування оборони, громадського порядку та безпеки. Мінфін розробив інтерактивну аналітичну панель («дашборд»), що дозволяє проаналізувати інформацію щодо видатків на окремі види

допомог, а також стосовно чисельності осіб, які ними користуються.

В Україні діє переважно централізована система соціального захисту населення, про що свідчить співвідношення у зведеному бюджеті країни видатків державного і місцевих бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення (Таблиця 6), яка є менш ефективною, ніж децентралізована.

Соціальний захист в Україні реалізується через: матеріальне забезпечення економічно активного населення (шляхом соціального страхування); пенсійне забезпечення; соціальну допомогу найбільш вразливим категоріям населення; матеріальну допомогу сім'ям з дітьми; компенсації, індексації та пільги населенню; соціальне обслуговування.

Таблиця 7.

Структура фактичних видатків Зведеного бюджету України на соціальний захист за функціями у 2017–2022 рр. (млрд. грн.)

Видатки	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Соціальний захист на випадок непрацевдатності	12,83	1,73	2,74	2,5	5,4	1,17
Соціальний захист пенсіонерів	140,23	150,09	182,27	202,2	201,16	135,9
Соціальний захист ветеранів війни та праці	6,79	1,42	1,44	1,6	1,68	0,3
Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	44,12	0,11	0,14	0,07	0,13	12,2
Соціальний захист безробітних	-	-	-	6,6	1,8	-
Допомога у вирішенні житлового питання	68,73	3,83	25,55	38,6	50,22	5,0
Соціальний захист інших категорій населення	9,47	6,23	6,22	70,7	78,4	81,5
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері соціального захисту	0,02	0,03	0,03	0,02	0,05	0,04
Інша діяльність у сфері соціального захисту	3,46	0,42	0,24	0,2	0,4	0,5
ВСЬОГО	285,76	163,87	218,63	322,7	339,28	236,2

Джерело: складено авторами за даними <https://openbudget.gov.ua/>.

Структура загальних видатків в Україні у 2016–2022 рр. на соціальний захист за функціями показує, що майже 2/3 всіх видатків системи соціального захисту України спрямовується на осіб пенсійного віку

(Таблиця 7). Основними причинами цього є зростання частки людей пенсійного віку у загальній структурі населення України, наявність великої кількості пільг (усі пенсіонери мають право на безкоштовний проїзд у громадському міському й приміському транспорті) та низький рівень пенсій.

У фінансуванні видатків бюджету на соціальний захист знаходить свій прояв соціальна спрямованість держави. Існує тісний взаємозв'язок та залежність між соціальною політикою і видатками бюджету соціального спрямування.

Взагалі фінансування соціального захисту населення в Україні супроводжується низкою глибинних проблем та недоліків, що пов'язано із зростанням кількості різноманітних соціальних допомог та пільг на фоні появи нових форм соціальних ризиків та посилення маргіналізації:

- високий рівень участі держави у фінансуванні соціального захисту та слабка участь неурядових організацій;

- наявність широкого спектра соціальних зобов'язань держави, що супроводжується відсутністю реально гарантованого обсягу фінансового забезпечення, постійне хронічне недофінансування соціальних програм і заходів, неврахування реальних макроекономічних показників та обсягу джерел надходжень до дохідної частини бюджетів при плануванні соціальних видатків наступних періодів;

- відсутність єдиної концепції соціальної політики, яка б визначала вектори реалізації

кожного з напрямів соціального захисту громадян на середньо і довгострокову перспективу;

- параметри соціальних стандартів є доволі низькими і їх незначне щорічне зростання не супроводжується покращенням добробуту громадян, а навпаки, знижує рівень їх купівельної спроможності через зростання індексу споживчих цін більш швидкими темпами;
- неефективність вітчизняної системи соціальних пільг, які надаються за категоріальним принципом і не враховуються доходи і матеріальний добробут пільговика та його родини, а також відсутність єдиного законодавства, що регулювало б сферу надання та отримання пільг;
- низький рівень охоплення бідного населення соціальною підтримкою і низька адресність при наданні соціальної підтримки;
- невідповідність між розмірами пільг та реальними можливостями їх забезпечення;
- недостатність фінансових ресурсів для фінансування соціального захисту населення та хронічний дефіцит Пенсійного фонду;
- залишкове фінансування медичного забезпечення тощо [14].

Зазначені проблеми у сфері соціального захисту населення призводять до того, що соціальні потреби найбільш незахищених категорій громадян задовольняються не в повному обсязі.

В Україні до війни майже 40% населення мали право на пільги, соціальні виплати та допомоги, що посилювало напругу в суспільстві та потребувало значних фінансових ресурсів державного бюджету. Чинна система соціального захисту в Україні є дорогою, не орієнтованою на клієнта, неефективною, негнучкою, не орієнтованою запобігати потраплянню в кризу, патерналістською.

Висновки. Основними напрямками покращення фінансового забезпечення соціального захисту повинні стати: прийняття єдиного законодавчого акту, який би комплексно врегулював всю систему відносин у сфері соціального захисту та соціального забезпечення, визначив би суб'єктний склад, організаційно-правові форми та види соціального захисту та соціального забезпечення, сприяв утвердженню високого рівня соціального захисту населення в нашій країні; створення законодавчого поля для державно-приватного партнерства у сфері соціального захисту населення з метою надання якісних соціальних послуг та здійснення постійного моніторингу й оцінки результативності їх надання; оптимальне розмежування повноважень щодо здійснення видатків між органами влади всіх рівнів; посилення відповідальності за нецільове використання коштів; багатоканальне фінансування – залучення неурядових організацій до надання соціальних послуг із метою підвищення їх якості; запровадження програм розвитку ринку праці та підвищення рівня життя населення тощо. Лише комплексність дозволить досягнути підвищення ефективності фінансування соціальної сфери та покращити якість життя населення як основної мети реалізації соціально-економічної політики держави, а зростання ВВП і розвиток економіки є запорукою вирішення проблем соціального захисту.

До широкомасштабної війни основними статтями видатків державного бюджету України були соціальні виплати та видатки на охорону здоров'я.

В умовах війни посилюються негативні тенденції у всіх сферах життя суспільства: падіння рівня життя, прогресуюче безробіття, демографічна криза, соціальна незахищеність більшої частини населення, що становить реальну загрозу національній безпеці. Крім того, змінилися пріоритети спрямування видатків державного бюджету – видатки на оборону та національну безпеку, соціальні виплати та ліквідація наслідків збройної агресії. Держава, волонтери й міжнародні організації надають громадянам України допомогу, яка є дуже необхідною, але недостатньою, оскільки дає змогу лише частково забезпечувати найнеобхідніше для виживання. Під час війни українці можуть отримати різні види фінансової допомоги: допомога внутрішньо переміщеним особам на проживання (діти та особи з інвалідністю – 3000 гривень на місяць; доросла особа – 2000 гривень на місяць); гроші від ЮНІСЕФ для сімей з дітьми (2200 гривень на місяць на кожного члена сім'ї (але не більше п'яти осіб)); компенсація власникам житла, які розміщують в ньому ВПО (443 гривні за кожен внутрішньо переміщену особу); виплати від Світової продовольчої програми ООН для ВПО (2200 гривень на одну особу, а максимально можна отримати – 6600 гривень); кошти від Агентства ООН у справах біженців для внутрішньо переміщених осіб (2200 гривень на особу); фінансові виплати громадянам України через платформу «Допомога»; соціальна допомога по забезпеченню населення продовольчими товарами. Європейські держави створили різні програми для українських біженців і надають їм житло, необхідні кошти і соціальні послуги.

Тому для побудови стійкої системи соціального захисту необхідне у мирний час поєднання стабільності, економічного зростання, жорсткої дисципліни відрахувань, соціального партнерства, державних і приватних форм соціального захисту та інтеграції завдань соціальної політики в макроекономічну стратегію.

Список літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (дата звернення 15.08.2023)
2. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року № 55-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> (дата звернення 15.08.2023)
3. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення 15.08.2023)
4. Graziano, P., & Hartlapp, M. (2019). The End of Social Europe? Understanding EU Social Policy Change. *Journal of European Public Policy*. 2019. № 26 (10). С.1484.
5. Varnalii, Z., Cheberyako, O., Miedviedkova, N., Mykytiuk, O. and Nikytenko, D. The Institutional and Legal Provision of Human Social Security Under the War. In *Proceedings of 10th International Conference on Monitoring, Modeling & Management of Emergent Economy (M3E2 2022)*, 53-62. DOI: 10.5220/0011931100003432
6. Ukrainian society in wartime. 2022: Collective monograph / Dembitskyi, S., Zlobina, O., Kostenko, N. & others; Golovakha, Ye. (ed.), Makeiev, S. (ed.). Kyiv: Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2022. 410 p.
7. Бондаревська К. В. Інституційне забезпечення соціальної безпеки на ринку праці: зарубіжний досвід і вітчизняні реалії. *Проблеми економіки*. 2020. № 2 (44). С.382-388.
8. Галиця І. О., Гетьман О. О. Становлення механізму соціальної безпеки: наукова детермінація. *Регіональна економіка*. 2017. № 2. С. 62-72.
9. Моніка Смуш-Кулеша, Алла Федорова, Богдан Мойса. Соціальні права в Україні під час війни. Звіт про оцінку потреб. Грудень 2022. URL: <https://rm.coe.int/needs-assessment-ua-2/1680a9b408>
10. Насібова О. В. Теоретичні аспекти фінансового забезпечення соціального захисту населення. *Економіка та держава*. 2019. № 8. С. 35 - 40.
11. Новікова О. Ф., Сидорчук О. Г., Панкова О. В. Стан та перспективи соціального забезпечення в Україні: експертні оцінки: монографія. Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ; НАН України, Інститут економіки промисловості. 2018. К.; Львів: ЛНРІПА НАПА. 184 с.
12. Сташків Б. І. Право соціального забезпечення. Загальна частина: навч. посіб. Чернігів: ПАТ "ПВК" "Десна", 2016. 692 с.
13. Тимофєєва М. І. Сутність соціального захисту населення. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2016. №6 (230). С. 169-174.
14. Чеберяко О. В. Фінансово-правове забезпечення соціальної безпеки людини в умовах війни. Соціальна безпека людини в умовах війни: сутність, особливості та шляхи забезпечення: матеріали круглого столу 28-30 червня 2023 р. / за заг. ред. проф. З. С. Варналія: Київ-Одеса, 2023. С.85-88.

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (1996). *Konstytutsiia Ukrainy* (Act No №254k/96-VR, June 28). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> [In Ukrainian].
2. Verkhovna Radao Ukrain's'koi RSR (1990). *Deklaratsiia pro derzhavnyj suverenitet Ukrainy*. (Act No 55-XII, July 16). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> [In Ukrainian].
3. Verkhovna Rada of Ukraine. (2010). *Biudzhetnyj kodeks Ukrainy*. (Act No 2456-VI, July 8). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> [In Ukrainian].
4. Graziano, P., & Hartlapp, M. (2019). The End of Social Europe? Understanding EU Social Policy Change. *Journal of European Public Policy*, 26 (10), 1484.
5. Varnalii, Z., Cheberyako, O., Miedviedkova, N., Mykytiuk, O. and Nikytenko, D. (2022). The Institutional and Legal Provision of Human Social Security Under the War. In *Proceedings of 10th International Conference on Monitoring, Modeling & Management of Emergent Economy*

(МЗЕ2 2022),

53-62.

6. Dembitskyi, S., Zlobina, O., Kostenko, N. & others; Golovakha, Ye. (ed.), Makeiev, S. (ed.). (2022). Ukrainian society in wartime. Kyiv: Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine. 410. [In Ukrainian].

7. Bondarevs'ka, K. V. (2020). Institutional provision of social security in the labor market: foreign experience and domestic realities. *Problemy ekonomiky*. 2 (44). 382-388. [In Ukrainian].

8. Halytsia, I. O., Het'man, O. O. (2017). Formation of the mechanism of social security: scientific determination. *Rehional'na ekonomik*, 2, 62-72. [In Ukrainian].

9. Monika Smush-Kulesha, Alla Fedorova, Bohdan Mojsa. (2022). Social rights in Ukraine during the war. Needs Assessment Report. Retrieved from <https://rm.coe.int/needs-assessment-ua-2/1680a9b408> [In Ukrainian].

10. Nasibova, O. V. (2019). Theoretical aspects of financial provision of social protection of the population. *Ekonomika ta derzhava*, 8, 35 - 40. [In Ukrainian].

11. Novikova, O. F., Sydorчук, O. H., Pankova, O. V. (2018) Stan ta perspektyvy sotsial'noho zabezpechennia v Ukraini: ekspertni otsinky. L'vivs'kyj rehional'nyj instytut derzhavnoho upravlinnia NADU. NAN Ukrainy. Instytut ekonomiky promyslovosti. [In Ukrainian].

12. Stashkiv, B. I. (2016). Pravo sotsial'noho zabezpechennia. Chernihiv: PAT "PVK" "Desna". [In Ukrainian].

13. Timofeieva, M. I. (2016). The essence of social protection of the population. *Visnyk Skhidnoukrains'koho natsional'noho universytetu imeni Volodymyra Dalia*. №6 (230). 169-174. [In Ukrainian].

14. Cheberiako, O. V. (2023). Finansovo-pravove zabezpechennia sotsial'noi bezpeky liudyny v umovakh vijny. *Sotsial'na bezpeka liudyny v umovakh vijny: sutnist', osoblyvosti ta shliakhy zabezpechennia: materialy kruhloho stolu 28-30 chervnia 2023*. Kyiv-Odesa, 85-88. [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 13.10.2023

Прийнята до публікації 19.10.2023